

Servet-i Fünûn Dergisinde Yayımlanmış Önemli Bir Anket:

T A H K İ K A T - I E D E B İ Y E S Ü T U N L A R I I I *

Handan İNCİ**

ÖZET

Anket ve röportajlar, edebiyatçıları birinci elden tanımak için son derece verimli kaynaklardır. Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki (1918)" adı altında yayımladığı röportaj serisi, Türk edebiyatında bu türün ilk ve en önemli örneklerinden biri kabul edilir. Büyük ilgi çeken bu çalışmadan bir yıl sonra, "Servet-i Fünun" dergisinde, gene türünün ilklerinden olan önemli bir anket serisi yayımlanır. "Tahkikat-ı Edebiye Sütunları" başlıklı bu ankette, geleceğin edebiyat tarihçileri için dönemin yazarları hakkında ne düşündükleri, hangi akıma bağlı oldukları, en beğendikleri ve etkisi altında kaldıkları yerli ve yabancı yazarlar, kullandıkları takma adlar gibi sorular yöneltilir. Dönemin on yedi önemli yazarının (Abdülhak Hâmid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Sami Paşazâde Sezai, Fâik Ali, Hüseyin Câhid, Mehmed Âkif, Ahmed Reşid, Kemal Paşazâde Said, Said Paşa, Hüseyin Suad, Halide Edib, Yusuf Akçura, Ali Ekrem, Ali Kâmi, Ahmed Hikmet, Rıza Tevfik) cevap gönderdiği bu anket serisi, ilk defa Latin alfabesine aktarılarak yayımlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yeni Türk Edebiyatı, Anket, Servet-i Fünun.

Y u s u f A k ç u r a

Sorduğunuz suallerin bildiğim kadar cevaplarını aşağıda yazıyorum:

1. Edebiyatla meşgul olmadığım için, klasizm, romantizm gibi yazı meslekleri hakkında, tedkike müstenid nokta-i nazarım bittabiî olamaz. Gazete makalelerinden ibaret yazılarımda bile bile hiçbir meslek-i edebi takib etmedim, etmek de hatırıma gelmedi.

2. Rüşdiye kavâid ve kıraat kitaplarından gayrı Arapça ve Acemce hiçbir şey okumadım. İstemeye istemeye en çok okuduğum gazete makaleleri olduğuna çok müteessifim. Anatole France ve Henrich

* Bu makale hacimli olması nedeniyle iki kısma ayrılmış olup, birinci kısmı geçen sayıda yayımlanmıştır.

** Yard. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Heine'i çok severim. Lassalle, Sorel, Menşikof'un teşekkülât-ı fikriyemde tesirleri olduğunu zannediyorum.

3. Yoktur.

4. *Meşveret, Şurâ-yı Ümmet, Türk, Tercüman, Kazan Muhbiri, Ahbâr, Vakit, İctihad, Sırat-ı Müstakim* ve *Türk Yurdu* gazete ve mecmualarında yazdım. A.Y., AY, Lam, Sa'fes işaretleri ism-i müstearlarını kullandım.

5. *Türk'te* çıkıp sonra risâle halinde basılan *Üç Tarz-ı Siyaseti* severim.

6. Mahmud Paşa-i Velî, Yusuf Paşa ibtidaiyeleriyle Kocamustafapaşa rüşdiye-i askeriyesinde, sonra Kuleli idadiyesiyle Mekteb-i Harbiye'de okudum. Erkân-ı harbiye birinci sınıfından, sebab-i siyasî ile tard olundum. Paris'in ulum-ı siyasiye mektebinden şehadetname aldım.

7. Bilmiyorum.

8. Epey çok, fakat ıttıradsız ve semeresiz çalıştım. Kırkına yaklaştığım halde henüz etüdyen hayatı geçirmekteyim. Nazarî hayattan hakiki hayata bir türlü giremiyorum, girmekten korkuyorum.

12 Nisan 1331

Ali Ekrem

1. Klasik, şekil ve üslup itibariyle en ziyade sevdiğim meslektir. Hele lisan-ı nazmda bu mesleğin temin ettiği âhenge hayranım. Fikri tahditte o taannüd ve ceberrutî olmasaydı klasizm ebedî lisan-ı nazm olurdu.

Romantizm, realizm gibi mesleklerin hiç birini ihtiyâr ve takib etmedim. Bizim neslin yazı yazdığı devirde yegâne meslek sansür hazretlerinin keyfi idi! O kahr-ı belâ-yı âsumânînin tazyikinden kurtulmak için günü gününe mevzular, şekiller ihtiyâr ederek nazım ve nesir yazardık. Esâsen bir mesleğin inhisârını kabul eden muharrirler ezmine-i âhirede görülemez; hey'et-i umumiyesi filan veya falan mesleki edebiyeye müstenid eserler enderdir. Mâmâfih diyebilirim ki ben mutedil bir realizmi yine mutedil bir romantizm ile birleştirmeye taraftar olmak istedim.

2. Arap, Acem, Türk, Frenk müelliflerinden kimlerin taht-ı tesirinde kaldığımı bilemem; yalnız kimsenin taht-ı tesirinde

kalmamaya çalıştım. Arap şairlerinden “Muallakât”ı oldukça tetebbu ettim; Ebü'l-a'lâ, Mütenebbi, Ferezdak, İbn Fâris gibi büyük şairlerin âsârını da az çok karıştırdım. *Mecâmiü'l-Edeb* ünvanlı müntahabât mecmuası gençliğimde elimden düşmezdi.

Acem şairleri arasında en çok Sâdî'yi okudum ve en ziyade Sâdî'yi severim. Yirmi beş sene evvel İstanbul'a gelerek üç sene kadar burada kalmış olan füzelâ ve şuarâ-yı İran'dan Mirza Abdürrahim bana meşâhir-i şuarâ-yı Acemi tetebbu ettirmiştir. Hasseten Firdevsî, Enverî, Kemalettin İsfahanî, Hâfız, Örfî ve Sâdî gibi büyük şairlerin eserlerini o üstâd-ı âlî nazarında tedris ettim. O zamanlar Fârisî şairleri anlamakta ciddî bir rüsûh ve meleke hâsıl etmiştim. Takallübât-ı zaman ile tetebbuâtıma devam edemediğim ve malûmâtımın kısm-ı küllisini zâyî eylemek mecburiyetinde kaldığım için bugün pek müte-essirim.

Türk üdebâ ve şuarâsı arasında bittabiî en çok Namık Kemal ve sonra Hâmid'i okudum.

Fransız edebiyatını hayli tetebbu ettim. Klasikleri, romantikleri, natüralistleri, realistleri, sembolistleri hattâ dekadancıları gözden geçirmişimdir. Fakat en çok romantik eserleri mütâlaa ederim. Bence Fransa'nın, belki bütün dünyanın en büyük şairi Victor Hugo'dur. Alfred de Musset'yi Fransızların en hassas şairi bilirim; yalnız itikadımca bizim Fuzûlî ondan çok yüksektir.

3. İlk eserimi *Resimli Dünya*'da “İlhâm” nâm-ı müstearıyla neşrettim. Fakat “İlhâm” o zamana göre pek mânidâr idi, nazar-ı dikkati celb etti; sahibini aradılar ve bulmakta güçlük çekmediler. Mabeyn-i Hümâyun'da kâtib olduğum için az daha bir jurnalın şiddet-i hışmına uğruyordum. Muhâtarayı atlatıncaya kadar yazı yazmadım. Sonra İzmirli Ali Şefik, bana Şemseddin, Feyzullah gibi nazar-ı dikkati celb etmeyecek bir nâm-ı müstear ihtiyârını tavsiye etti; benim de, bilmem neden, Nâdir ismi hâtırına geliverdi. Buna Şefik asıl ismim Ali'nin ilk harfini ilâve etmeyi de münasip gördü. Nâm-ı müstearım “A. Nâdir” oldu. Bu nâm ile bir çok risâlede bilhassa *Servet-i Fünûn*'da müddet-i medîde eserler neşettim. Bana kendi nâmım ile yazı yazmak ancak ilân-ı meşrutiyetten sonra müyesser olmuştur.

4. Yazılarımla muhtelif gayeler takib etmek istedim. Nâçiz eserlerimin mevzuları da, tarz-ı ebedileri de pek mütefâviddir. Edebiyatımızdaki yokluk uçurumlarını doldurmaya çalıştım. Romandan

başka her nevi eser yazdım. Şiirlerimin arasında “Vapur”, “Yüksük” gibi gayet maddî mevzular görülür. Yeni yeni şekiller ve vezinler de ihtiyâr ettim.

5. Eserlerimin arasında *Elvâh-ı Tabiat*ten “Tulû‘-ı Zühre” manzumesini ve *Ordunun Defteri* ünvanlı kitabımda münteşir “Arslan, Kurt, Tilki” fıkrasını severim.

Bizim şairlerimizden Fuzûlî'ye âşığım, Abdülhak Hâmid'e hayranım.

15 Teşrin-i sâni 335

A. K â m i

1. Realizm, sembolizm, klasizm gibi mesâlik rengârenk-i tahrirden hangisine sâliksiniz? Arap'tan Acem'den Frenk'ten hangi müellifleri daha çok okudunuz, daha çok beğendiniz ve hangilerinin taht-ı tesirinde kaldınız?

Bendenize kalırsa şu üç sualden yalnız ortancasına verilecek cevap diğer ikisini de câmi olacaktır. Zira bir kimse (şüphesiz burada mevzubahs olan edebiyattır) hangi müellifi (bunun için müellif demeyelim) hangi edîbi veya şairi daha çok okur, daha çok beğenirse bi'z-zarure onun taht-ı tesirinde kalacağı gibi hangi edîbin taht-ı tesirinde kalırsa onun meslek-i tahririne sâlik olacağına şüphe yoktur. Bu halde bendeniz şu üç سوالın cevabını birden vermiş olmak üzere yalnız en çok okuyup beğendiğim üdebânın listesini takdim edeyim. Siz onlardan meslek-i tahririmi filan istizmâc buyurursunuz.

Bunun üzerine ilk niyetim öyle idi, *Kâmusü'l-Âlam*'dan elli kadar Arap, bir o kadar Acem şairinin isimlerini aldıktan sonra bunlara ikisinin mecmuu kadar da Frenk şairleri ilâve ederek şu ziyâfet-i edebiye listesini sana gönderecektim. Bak, işin içinden çıkabilirsen âfiyet olsun. Görsen “Necmeddin Ebü'l-Hasen Kahfazî”, “Hüsameddin Ebu Yahya İsa İbn Sahberü'l-İreblî” gibi ne isimler var!

Kardeşim, benim Arap'la, Acem'le alışverişim olmadığını (maa-t-teessüf olamadığını) bilmeyecek kadar bana bigâne misin? Arapça'dan Nahv-i Arabî ile *İsaguci* risalesini en çok okumuş Acem'den de sahib-i Gülistan Sâdî'yi biraz tanımış isem de itiraf ederim ki bunların hiç birisinin taht-ı tesirinde bulunmadım. Sâdî'nin büyük bir feylesof olduğu hakkındaki kanaatimi de kendi takdirimden ziyade bu bâbdaki şöhretine medyûnum. Çünkü biz -insaniyet-i külliye- düşünmek ve

hükmetmek zahmetinden kurtulmak için başkalarının hükümlerine itibâr ederiz.

27 Teşrin-i evvel 326

Geçenlerde bu kadar yazıp bıraktığım mektubumu artık itmâm etmek lâzım geliyor. Herhangi bir tarih-i edebiyata şeref-yâb-ı duhul olmak için değil, mahzâ bu bâbdaki merâkınızı tatmin etmek için şimdi vereceğim cevaplar suallerinizi ne derece ehemmiyetle telakki ettiğimi isbat edecek surette olacaktır:

Realizm, sembolizm, klasizm mesâlik-i tahririyesinden hassaten birine mensup olduğumu iddia edemem. Mektep sıralarında iken tanıdığım Racine, Fenelon, Cornaille gibi üdebânın klasik sınıfından olduğunu sonraları öğrendim. Pek genç olduğum için mi, o zaman okuduğum eserlerde mi bu hâssiyyet vardı, onlar beynimde birer fırtına koparır öyle geçerlerdi. Aynı zamanda Moliere'in ifadelerinde bulduğum şuhluğu hâlâ hiçbir eserde göremiyorum. Demek isterim ki on yedinci asrın muharrirleri benim ilk gözümün ağrısıdır. Cidden onları okumakla gözlerime ağrı getirdim. O tesiri hâlâ muhafaza ederim, onları büyük bulurum. Sonra birden bire karşıma bir dâhi-i edeb çıktı: Hugo! Hugo'nun ismini okuduğumdan beri iştirdim. Fakat eserlerine yükselmek için kanatlarımda cesaret bulamıyordum. *Sefiller*'i okuduğum zaman bu korkumun pek nâ-be-mahal olduğunu gördüm. Çünkü ben yükselmek için uğraşmıyordum. Eser beni yerden kapıp uçuruyordu. Fart-ı heyecanımdan o zaman döktüğüm gözyaşlarının sonra menbaları kurudu. Elime yeni realist muharrirlerin eserleri geçiverdi. Alphonse Daudet, Zola, Maupassant beş altı yüz sahifelik muazzam romanlarıyla beni celb ediyor, dikkatlerimi büyütüyor, fakat büyük fırtınalara alışan ruhumda ufak bir heyecan hâsil edemiyordu. Bizi iliklerimize kadar titretmek istidâdını hâiz olmayarak fakat yine hayret ve takdirimizi celb eden âsâr-ı sanat hakkında olduğu gibi ben de bu eserlere karşı bârid bir reverans yapıp geçerek yine hayalen maziye avdetle aradığım zevk-i edebiyi Vigny'de, Musset'de, Theophile Gautier'de buluyordum. Dumas'nın, Dumas-Fils'in romanlarındaki masal hayatı bana çocukluğumuzdaki hayal-ârâ masalları hatırlatıyordu. Artık bunlardan da zevk alamamaya başladım. Bir gün Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile*'i elime geçti. Bunun okuduktan sonra Rousseau'nun bütün eserlerini okumaya mecbur oldum. Temiz, kusursuz, zülâli bir üslup insanı nasıl sürüklediğini ben bu muharrirde tecrübe ettim. Rousseau'nun Fransa inkılâb-ı kebîrini hazırlamış

olmasına hiç taaccüb etmem. Onun eserleri sîne sîne yanan bir pamuk gibi kariin beynini yakar. Birden parlamaz, fakat feverân etmemek mümkün değildir. Bundan sonra Fransız edebiyatının geçirdiği edvâr-ı muhtelif hakkında daha sarîh bir fikir edinmek üzere her devre ait bir iki eser okumaya karar verdim. Neticesi yine evvelki hislerimi tasdik edecek surette zuhur etti. Klasik devrini büyük buldum: Bunda ulviyet ve heyecandan başka ruh var, can var. Hugo'ya ait olan romantik devrini Zola'ya ait natüralizm (realizm) devri takib eder. Bu devrin âsârı beni celb ve teshir edemedi. Paraya olan hürmetimiz gibi o eserlere karşı gösterdiğim takdirâta da birer kin gizlendi. Bunu kimse işitmesin. Beni eski kafalı olmakla itham ederler. Ne yapayım? İnsan yalnız maddeden mürekkebe olsa bile ben onları natüralistlerin gösterdiği kadar sakil görmek istemiyorum. Ama hakikat bundan ibaretmiş, yere batsın öyle hakikat! Herşeyin modası geçtiği gibi bunun da modası devri geçer. Nitekim on dokuzuncu asrın rebî'î âhîrinde sembolistler ve dekadanzar devri zuhur ediyor. Ben bunları natüralistlerden ziyade severim. Loti'nin, Anatole France'ın, Paul Bourget'nin elime geçen eserleri bende öyle bir kin uyandırmadı.

Şimdi artık meslek-i tahririmi, hangi müellifleri çok okuduğumu, hangilerinin taht-ı tesirinde bulunduğumu anladınız. Diğer suallerin cevabı kısa olacak.

2. Yazılarınızla hangi gayeye doğru yürüdünüz.

Daha bir şey yazmadım. Fakat sözlerimle daima bir gaye-i ahlâkiye teveccüh ettim. Yazarsam yine bence gaye bu olacaktır. Zira ferdin ve cemiyetin saadetini bu gayede mündemic bulurum.

3. Yazılarınız içinde hangisini daha çok beğenirsiniz?

Yazılarım daha yok, fakat tercümelerim içinde en ziyade *Mektep Âlemi*'ni beğenirim. Vatanın âtisi demek olan çocukları takib ettiğim gaye-i ahlâkiye sevk için bundan güzel bir kitap yazılamaz.

4. İsminizle ve ism-i müstearınızla hangi gazetelere yazı yazdınız?

Bırakınız, kaale almaya değmez.

5. Matbu ve gayr-i matbu eserlerinizin isimleri?

Tercüme-i matbu: *Mektep Âlemi* (birinci ve ikinci kısım), (Erbâb-ı hiss ve vicdan için hiç olmazsa bir katre gözyaşı nezri vardır, bu dökülmeden eser okunamaz).

Tercüme-i gayr-i matbu: “Mösyö de Camors”. Muharriri: Octave Feuillet. Maddiyûn mesleğini hayatına program ittihaz etmiş bir gencin derece-i muvaffakiyetini gösterir ve takib ettiğim gayeye hâdim hissî bir romandır. Tercüme: *Verter*. Muharriri : Goethe. Malûm.

Telif: *İnsan ve Vâzâif-i Şahsiyesi* “Terbiye-i Akliye-i Külliyyâtı” nâmıyla başladığım bir eserin birinci risalesidir.

27 Teşrin-i evvel 326

Ahmed Hikmet

1. Romantizm, realizm, sembolizm mesleklerinden bütün muassırlarım gibi bir romantik ve realist halitasına mâilim. Malûmunuzdur ki ne kat’i realizm ne kat’i sembolizm sâliki mevcut değildir. Ve böyle vadilerde yazılmış birkaç -o da sayılı- manzumeden gayri, bir romana tesadüf etmedim. Bu yolda eserleri memleketimizde yazmaktan ziyade okutmak güçtür . Bugün bizde bir Şeyh Galib çıkıp da yeni bir *Hüsn ü Aşk* yazsa lezzetle okuyacak, eserin derinliğini takdir edecek kâfi muttâli bulmak güç görünür. Realist geçinenler hayalperest ve müşkülpesent birer romantiktirler.

2. Araptan bir şey okumadım. Çünkü Arapça bilmem. Mektepte okuduğum ve ötede beride tercümelerini gördüğüm Arap efkâr-ı edebinden de bir şey anlamadım. Fârisî edebiyatına gelince: Onun bir güzel kadın sesi gibi meâlinden ziyade âhengine, tatlılığına meftunum. Kaâni'yi, Hâfız'ı, Şevket'i, Sâib'i. Fakat cümlesinin müntahabâtını okurken dimağımdan ziyade kalbim, kulağım iltizâz eder.

Frenge gelince: Tabî mürebbi-i hissiyâtım bu lisandaki âsârdır. En çok mütâlaatım da bu dildedir. Voltaire'in sade ve zeki velâkin müstehzi üslubuyla, Pierre Loti ve Maupassant'ın teklifsiz uzûbetine, fesahatine meclûbum.

Türkçede ise -Bunu siz sormuyor iseniz de ben söyleyeceğim- Şeyh Galib ile Hâmid enîs-i ruhumdur. Zaten bu iki büyük şair ve daha doğrusu bu iki ruh-ı hayal-pirâ iki birader-i mânevidir. Nâci'nin nesirdeki münakkah üslubu, Türkçemizde bir nümune olmaya layıktır. Bizde vuzuhun ehemmiyetini diyebilirim ki, yalnız Nâci anlamıştır.

3. Yazılarımda kimlerin taht-ı tesirinde kaldığının farkında değilim. O kadar çok okudum ki.

Rıza Tevfik

Belli başlı şairlerimizin hemen hepsinden sormuş olduğunuz mühim suallere karşı verilen muhtelif cevapları *Servet-i Fünûn* sahifelerinde merak ile okuyor ve hususî bir zevk alıyordum. Fakat günün birinde benim de bu suallere maruz kalabileceğimi hiç düşünmüyordum. Görüyorum ki bendenizin şair olduğuna siz de inananlardansınız. Öyle ise teşekkür ederim. Benim -filhakika- bazı zamanlar şair oluverdiğim vardır; ve ancak öyle bir “buhran” esnalarında şiir söyleyebildiğim için yazdığım şeyler birkaç manzumedden ibaret kalmıştır. Şairliği meslek edinemediğime başlıca sebep de işte bu mazhariyet-i fakîrânedir. Yani vâridât-ı ilhamın bana -maa-t-teessüf-münkati’ olarak gelebilmesidir; yoksa her vezinde gayet suhûletle nazm-ı kelâm iktidarına mâlikim; çok tecrübe ettim de cesaretle bu sözü söylüyorum. İndimde şairliğe pek münasebeti ve binaenaleyh pek o kadar değeri olmayan bu kabiliyeti su-i istimal etseydim hayat-ı âdiyenin vukuât-ı rûz-merresinin her türlü safahâtını -cüz’i bir zaman zarfında- silk-i nazma çeker ve bir çok mevzun ve mukaffa eserler vücuda getirebilirdim. Sâna-yi-i nefisenin mahiyeti hakkındaki mâlûmatım ve şiirin haysiyeti hakkındaki itikadım buna mâni oldu. Onun içindir ki bir iki parça manzumem ile şuarâ arasında bulunuşum, cevâhirciler çarşısında işporta ile çorap, mendil satan seyyar bir tâcirin hal ü vaziyetini andırabilir.

Servet-i Fünûn'da münderic cevapları okurken yeknesak bazı itirafât pek nazar-ı dikkatimi celb etti: “Romantizm, naturalizm, filan gibi mesleklerden hangisine sâliksiniz?” diye sorduğunuz zaman, bir iki kişiden mâadâ hemen herkes muayyen bir mesleğe müntesip görünmemek için kemâl-i tehâhükle vâdi-i inkâra sapıp cevap veriyor: “Hiçbir mesleğe mensup değilim ve olmadım!” diyor. Bizim memleketimizin garip bir vechile mâneviyet-i mahsusasını ifşâ eden bu itirafât pek mânâ-dâr bir hâlet-i ruhiyenin tercümanıdır. Meselâ -kemâl-i hırs ü gayretle- siyasiyâta vakf-ı ömr edip de mebusluğa namzed olmakla beraber “Hiçbir fırkaya mensup değilim!” diyenlerin iddiasını ve tavr-ı mâneviyetini andırır ki böyle şey olmaz, olsa da başka bir yerde muteber olmaz; çünkü öyle bir adamın “muayyen ve karar-dâde” bir programı yoktur demektir. Bilmem meslek niçin o kadar fena ve mesleksizlik o derece hoş görülüyor?

Meşhur ve ma’rûf mesâlik-i sanattan birine mensup görünmekten tehâşî eden bir artist veya şair, hiçbir mesleği beğenmeyebilir ve kabul etmeyebilir! Diyeceksiniz. Evet, hattâ öylelerini ben pek beğenirim.

Çünkü “müstakiller, Les indépendants” sınıfindandırlar demektir. Fakat bir meslek icat etmiş olduklarını göstermelidirler ki muteber olan meslekleri reddetmekte haklarını teslim edebilelim. Hiç olmazsa bir “akîde-i bediîye, esthétique doctriins” arz etmeli idiler; çünkü -yalnız ümmî ve tabîî bir şair olmak şartıyla- böyle bir teklif onlardan sâkit olabilir. Yoksa medeni bir şair, “Benim!” diyen bir şair, mahiyet ve haysiyet-i sanatı nasıl telakki etmekte bulunduğuna dair, elbette bir fikir vermek ve bu bâbda bir şeyler söylemek mecburiyetinden kurtulamaz. Zaten “Romantik misiniz, naturalist misiniz?” diye sormaktan maksat ancak odur; yani bir şairin “akîde-i bediîye”-sini anlamaktır. Maa-t-teessüf, gazetenizde münderic cevapların pek çoğu bu maksada dokunmadan geçmiş ve -kendi hesabıma söylüyorum- bence matlab hâsıl olamamıştır.

Bendeniz öyle yapmayacağım. Mezhebimi, mesleğimi arz edeceğim; çünkü sanat bahsinde bir muayyen mesleğim vardır; ve felsefede hak görüp müdafaa ettiğim mezhebin erkân-ı esâsiyesine istinâd eder. Ondan sonra o itikadayım ki her ne hususta olursa olsun bir mesleğe iddia-yı mensubiyet etmek, etmemekten daha iyidir. Ve daha sûtûde bir itikada delil olur.

Şimdi suallerinize mümkün olduğu kadar vâzih cevaplar vermeye çalışacağım. Fakat unutmadan söyleyeyim birinci sorunuz insafsızcadır; zira bütün o mesleklerin mahiyetini ve birini diğerine tercih etmekteki esbâbı öyle bir iki cümle ile arz etmek kolay bir iş değildir. Binaenaleyh birinci sorunuzun cevabı, biraz uzunca sürecektir; çünkü yalnız zât-ı âlinizi değil, talebemi de düşünüyorum.

Birinci soru: Klasizm, romantizm, realizm, sembolizm gibi mesâlik-i edebiyeden hangisine sâliksiniz? Bunlar hakkında düşündükleriniz nedir?:

Cevap: Bu meşhur mesleklerin cümlesinde de aynı kusur-ı esâsinin cihet-i iştirâki vardır; o da “exclusivisme”dir; yani hakikat-ı sanatı, dar bir “akîde-i bediîye”nin daire-i inhisârına alıp ilelebed orada haps etmek gayretidir. Mâmâfih bu mesleklerin her biri min-cihetin doğru bir iddiayı nâtıktır ki ancak o hakikattan feyz alıp hâlâ idâme-i hayat edebiliyorlar. Bunun böyle olması, âlem-i sanatta mesleklerin psikoloji tahlilâtına -ve bu tetebbuate dayanmak ihtiyacından müstağnî kalamayan- estetik ilmüne takaddüm ederek teessüs etmiş bulunmalarıdır.

Benim felsefede mezhebim enfüsiye (subjektivisme)'dir. Estetikte de –bittabiî ve bi'z-zarure- odur; başka bir şey olamaz. Bütün mütefekkirîn-i âleme karşı o iddiadayım ki gerek felsefiyâtta gerekse bedîyyâtta en doğru akîde (doctirine) subjektivizmin temel taşı teşkil eden nazariyedir.

Küstahlığıma hamletmeyiniz! Dünyanın en büyük dâhileri –benim bî- tarafâne tahkikatıma göre- subjektivizm itikadını gerek zımnen gerekse alenen tasvip ve teslim etmiş olmasaydı, ben bu kadar kuvvetli bir iddiada bulunmaya cesaret edemezdim.

Felsefe cihetini bırakıyorum. Estetikte subjektivizmin esas itikadını teşkil eden nazariyeyi hülâsaten arz edeyim. Göreceksiniz ki – yukarıda esâmisi mezkûr olan- o mesleklerin mutazammın buldukları hakayık-ı cüz'iyeyi, daha doğrusu yek-cihet (monolaterale) hakikatleri bu nazariye başlıbaşına câmidir. Lakin mozaik (mosaïque) tarzında yapılmış bir tablo gibi değil, müteazzi bir vücut (une corpspro ganisé) gibi! Yani o perakende hakikatleri yek-diğerine bir zaruret-i mantıkiye ile rapt ederek onların mecmuundan yek-pare ve zî-hayat bir nazariye-i bediye vücuda getirmiş olan bu felsefedir.

Subjektivizm nazarında sanat (l'art) alel-ıtlak bedii heyecanlarımızın (emotion esthétiques) lisan-ı ifadesidir. Envâı vardır. Şair sözle, musikişinâs sesle veya sazla, ressam şekil ve renkle ilh.. ilh.. hep bu heyecanları ancak bir suret-i cemile üzre edâ ve tebliğ'e fitraten müvekkeldir. Binaenaleyh sanatta gaye-i müterakkibe (bût visè) menâzır ve hâdisât-ı tabiiyeyi aynen istinsah ve arz etmek değildir. Çünkü adam vardır ki o menâzır-ı tabiiyenin nâzenin güzelliklerini orta boylu şairlerden çok iyi görür; binaenaleyh öyle şiirlerin verebileceği zevkten müstağnidir. Asıl hüner, o menâzır-ı tabiiye huzurunda heyecana gelen vicdanın telâtum-ı hissiyâtına –avâmil ve müessirât- nasıl bir şekil veriyorsa, irâdat-ı mâneviyeyi o sûret üzre arz ve tebliğ edebilmektir. Bir eser-i bediide sanatkârın imzasını temsil eden şahsiyet (la personnalité) şartı ancak bu suretle tahakkuk edebilir. Ve bu takdirce o sanatkârın büsbütün hususi bir hâlet-i ruhiye ifşâ ve izhâr etmesi pek muhtemel olduğu için en müstesna adamlar bile o hâlet-i ruhiyeye kesb-i ittila etmekle, yani sanatkârın o halet-i ruhiyesini benimsemekle onun duygularını kendi samîm-i vicdanında istişâre etmekle hissedâr-ı zevk olabilir. Yoksa kuru kuruya tulu' ve gurub tasvirleri yapmak bana ne zevk verebilir? Aslı karşımda dururken ve

füsûn-ı hüsnüyle tabiat-ı fâtıra beni kemâline meftun ediyorken âdi mukallidliğin ne hüküm ve tesiri olabilir?..

Sanatın mahiyeti, sanatkârın şahsiyetini, gayesini, hizmetini tarif sadedinde arz etmiş olduğum şu mülâhazât-ı muhtasara karşısında natüralizm mesleği kıvamını muhafaza edemez, ayak üstü duramaz demeğe hâcet görmüyorum. Bu itikadın zaruret-i mantıkiyesiyle natüralizm merdud olur ve yıkılır.

Bidayet-i emirde sanatın taklid (imitation) ile başlamış, hattâ ondan neş'et etmiş bulunduğunu -bir nazariye-i bediye olarak- herkesten evvel iddia etmiş olan zat Aristo'dur. Eğer böyle ise, bu iddia natüralizme hak verir. Ve heyecan nazariyesi ile -zannolunduğu kadar- mütenâkız ve gayr-ı kabil-i telif (contradictoire et incompatible) bir fikir değildir. Fakat bidayet-i emirde keyfiyetin böyle olmuş bulunması, sanatın -olsa olsa- menşeyini (l'origine) bir vech ile tarif eder. Bugünkü haysiyet-i asliyesine nazaran gaye-i ulviyesini tayin edemez. Halbuki bugün meslekler arasında menâzi-i fih olan mesele (question en litige) ancak odur.

Subjektivizm, natüralizmin iddiasında bir cihet-i hakikat buluyor. Ve ancak o cihetle natüralizme hak veriyor. Ona hak vermekle kendi itikadına da kıvam-ı vahdet ve takviyet vermiş oluyor. Muhakemesini kısaca arz edeyim: Sanatta gaye bizzat heyecan değildir. Öyle olsaydı estetiğe lüzum hiss olunmaz, psikoloji kifayet ederdi; çünkü her türlü heyecanlarımızı -selâhiyetle- tahlil ve tetebbu eden ilim odur. Sanat için heyecan velûd olmalı ve sanatkârın çöşkünü sızdırarak ile tercüman olabilecek maddi bir esere vücut vermelidir. Yoksa sanat yoktur. Öyle olunca yalnız sanatkârın heyecanı kâfi değildir. O heyecanı izhâr ve ihrâc (manifester, extérioriser) etmek -ve bir eserle ortaya koymak- birinci şarttır. İşte ıstılahta "hüner" bu kabiliyete derler. Fakat hâlât-ı ruhiye, eşkâl-i mâneviye üzre kisve-pezîr-i vücut olmadıkça kâbil-i tebliğ ve ifade değildir. Bunun içindir ki biz o seyyal ve bî-kıvam şeylere hariçte vücut vermek ve diğer insanlara duygularımızı nakl ve tebliğ edebilmek için hayallerden (image) başka vâsita-i beyân bulamıyoruz. Halbuki burada (psikolojik manâsıyla telakki ettiğimiz o hayalât) kâinat-ı hâriciyeyi teşkil eden eşyâ-yı muhtelifenin suver-i ma'kule-i intibââtından (les formes rationnelles dleurs impressions) başka bir şeyler değildir. Demek ki sanatta gaye ancak samimi duygularımızı izhâr ve tebliğ olmakla beraber, buna muvaffak olabilmek için yine kâinat-ı hariciyenin eşkâlini vâsita-i tebliğ olarak kullanmak

mecburiyetinden kurtulamıyoruz. Vâkıâ münhasıran felsefî bir nokta-i nazardan bu keyfiyeti telakki eden ve bu hareketimizi en büyük hatâlarımızın menşe-i hakikisi olmak üzere- yüzümüze çarpan feylesof-ı meşhur Bergson* iddia ediyor ki: “Mekânda mütehayyiz olamayan hâlât-ı ruhiyemizi mekânın tabiatına has olan bir miyâr ile ölçüyoruz, yani lâ-mekânı, mekân ile takdir ediyoruz ve azîm hatâ ediyoruz.” Fakat bu fatîn feylesof ne derse desin sanatta ve belki her hususta buna iftikârımız bedîhidir. Başka bir çare yoktur. Nitekim kendisi de bunu itiraf etmiştir.

O halde -yine pek mantıkî bir zaruretle- kendiliğinden bir netice terettüb ediyor ki o da şu cümlelerle ifade olunabilir: “Sanatkâr, tabiatı kat’em ihmal veyahut iptal etmemelidir; en dâhi sanatkârların cümlesinde de tabiata karşı büyük bir nüfûz u nazar ve isabet olduğu muhakkaktır. Fakat hiç unutmamalıdır ki tabiat-ı hariciye ancak tebliğ-i his ve fikir ve tasvir-i heyecan için tükenmez bir hazîne-i vesâit teşkil eder. Maksud bizzat o değil, insanın vicdaniyatını arz edebilmektir.”

Subjektivizm tabiat-ı hariciyeye işte bu kadar ehemmiyet ve bu kadar hak ve bu kadar hisse-i iştirâk verir; onun nazarında asıl tabiat tabiat-ı insaniyedir (la nature humaine), hayattır!

Romantizm bahsine gelince, sanatta idealizmin ismidir. Zaten tabirin mânâ-yı lugavîsi “efsaneçilik” demektir. Binaenaleyh bu haysiyetle naturalizmin zıdd-ı nakîzidir. Sanat nazariyatında ifrat ile tefrite misal aranılırsa bunlardan iyisi gösterilemez. Hayal-perdâzlıkta efsâneler ibda ve tasvir etmek ve tabiat-ı hakikiyeyi büsbütün ihmal eylemek meylî bu mesleğin mizacını teşkil eder. Tarih-i sanat gösteriyor ki genç ve emel-perver mizaçlar sukût-ı hayale uğrayınca, yani kendi hayallerine vücut vermeyen âlem-i hâzırın ve muhît-i hakikinin şu vaz’-ı sitemkârânesinden sıkılınca, iğrenince -bir zaruret-i mâneviye sâikasıyla- hayâlât âlemine teveccüh ediyorlar. Acı hakikatin zehr-nâk tesirini tatlı bir hayalin neşesiyle gidermek istiyorlar. İşte romantizm -pek tabiî, hattâ bir derecede meşru olan- bu ihtiyâc-ı mânevînin sanat âleminde cilve-i faaliyetidir. Hayâlât âleminde ruh-ı beşerin cevelân ve

* Zamanımızın şüphesiz en şöret-şîâr feylesofu ve yeni bir meslek müessisi olan bu zata şöret kazandıran ilk eseri şudur: *Vicdanın Bilâ-vâsita Mu’tâyâtı (Les données immédiates de la conscience)*. Bu eserin ruhunu teşkil eden müddeâ (thèse) dahi yukarıda arz ettiğim vech ile umûr-ı vicdaniyenin miyârât-ı mekâniye ile takdir olunamayacağına dair musırrâne bir surette beyan ettiği fikirdir.

tayerânına hiçbir mâni, hiçbir kayıt olamayacağı için aşırı derecede meftun-ı hürriyet olan sanatkârların pek çoğu bu mesleğe fitraten namzet bulunmuşlardır. Bu meslek-i sanatta muhayyilenin alel-ıtlak hâkim bulunması “üslup”ta bir tesir-i mahsus icra etmiş ve ona rengin bir şive bahş etmiştir.

Subjektivizm bu mesleği kabul etmez demek fazladır. Yalnız bazı mevzuâta romantik üslûp ile kisve-i beyân vermek daha ziyade yakışık alır diyebilirim. Nitekim benim “Gelibolu” için yazmış olduğum manzume tamamen romantik bir şiir nümunesidir, fakat bidâyet-i bahiste tarif ettiğime göre subjektivizm, romantizmin bütün fevâzıl (avantages) ve fezâilini hâiz olmakla beraber onun kusurlarından müberrâdır. Hususâ o meslekte hünerverliğin pây-e bâlâsını teşkil eden “extravagance” yani imkândan hâriç tahayyülât-ı garibeyi makduh görür. Mâmâfih güzel efsaneler yazmak ve olmayacak âmâl-i beşeriyeye suret verebilmek için en müsait meslek budur diyebilirim. Ben onunla gençliğimde biraz “kur” yani işvebâzlık ettim ama cidden sevemedim.

Sembolizm, mahiyet-i zâtiyesi itibariyle hiç yanlış bir nazariye değildir. Subjektivizm de zaten ve tamamen mündemiçdir. Bu felsefe nazarında bütün kâinat bir hakikatın veyahut birçok hakikatlerin temâsilidir (symboles); mahz-ı hakikat değildir. Ne olduğunu bilemediğimiz o hakikatın veyahut hakayık-ı vücudunu bize sezdirenen birtakım rumuz ve işârat-ı muayyenedir. Binaenaleyh hakikat-ı meknuneye karşı lisan-ı sanat kinâi (parabolique) bir edâ-yı tebliğ olmaktan ileri gidemez. Asıl mânâsı ile sembolizm budur ve muhakkaktır ki şiir ve sanat son safha-i tekâmülünde bu şekle giriyor. Nitekim son zamanlarda Fransa'da bu nâm ile şöhret bulan şairleri fena halde tenkit ve istihfâf eden meşhur Max Nordau esas-ı iddianın makrûn-ı hakikat olduğunu itiraftan çekinmemiştir. Şiirde sembolizm eşya arasında mahsüs olan revâbıtı -bâriz ve belîğ- bir istiare ile temsil ve tesbit etmek hünerinde temâyüz eder. Şarkın en büyük şairleri bu marifette üstaddırlar. Alelhusus Avrupa'nın Ömer Hayyam'a meftuniyeti bu hünerde harikulade muvaffakiyetinden dolayıdır. Mukadderâtını bilmeden yaşayıp giden kitle-i beşeriyeyi “hudûdu bî-pâyân ve meçhul bir sahrada mütevekkilâne seyahat eden” bir kervana teşbih suretiyle tasvir eden rübâisi meşhur-ı âlemdir. Bu timsal o kadar doğru ve binaenaleyh o kadar sabit (fixe)'dir ki istikbâlimiz meçhul kaldıkça vicdan ve ezhân üzerinde hüküm ve tesiri bâki kalacak ve hiçbir zaman eskimeyecektir. Binaenaleyh o rübâi rağbetten

düşmeyecektir. Kezâlik mâmûre-i beşeriyetin âkıbetini -zarurî, tabîî fakat fecî âkıbetini- pek şairâne bir nesîm-i melâl ile ihâta edip de gösteren şu rübâî semâda o kadar doğru ve sâbit bir timsâl-i beyân ile mümtaz olan levhalardandır:

Ân kasr ki ber çerh hemî zed pehlû,
Der dergeh-i şehân nihâdendî rû
Didem ki der künküre-i eş fâhteî
Binişeste, hemî goft ki: Ku ku!.. ku ku!¹

Şark şairleri ihtirâsât (passions) ve hissiyât-ı beşeriyeyi teşhis (personifier) ve intak etmek için sâbit timsaller bularak da sembolizm yapmışlardır. *Şem ü Pervâne, Hüsn ü Aşk* bu tarzın en güzel nümunelerinden sayılır. Avrupa münekkidininin bilhassa edebiyat bahsinde “sembolizm oriental” dedikleri meslek budur. Bizde merhum Fikret'in “Hande-i Bûm”u güzel şiir timsalidir. Fakat onda vâsita-i tebliğ, hele levâzım-ı tasvir olarak kullanılan semboller pek sâbit olmadığı için daha ziyade kinâî bir şiirdir diyebilirim.

Bu tarz-ı tebliğ büyük hünerdir. Herkesin haddi değildir. Mâmâfih bu tarza esasen muâriz olan impressionisme'i galiba unutmuşsunuz. Herhalde yek-diğerine tamamen zıd nazariyelere itibar eden bu iki meslek-i sanat, subjektivizmin akîde-i esasiyesini aynı derece-i kanaat ile kabul ve tasdik ettiği için o felsefeye tâbidir. Yalnız hâdisât-ı âleme karşı siyâk-ı nazar (maniér de voir) itibariyle aralarında ziddiyet-i kâmile vardır: Sembolizm bütün meşhûdâtımızın ve kâinatımızın enfûsî (subjectif) suretlerden ibaret olduğunu kabul etmekle beraber, “onların az çok umumî bir şekl-i mücerred üzre “suret-i sâbite”si vardır ve sanatta asıl vâsita-i tebliğ olarak o temâsili kullanmak hünerdir.” diye iddia ve iktizâsınca amel eder. Onun için bir çiçeğe bile bâriz (saillant) bir şekil ile bir hüvviyet-i mahsusa ve mümtâze vermeye çalışır. Halbuki empresyonizm birinci iddiada sembolizm itikadına müşârik olmakla beraber temâsil-i sâbite ve muayyene nazariyesini kat'iyen red ve iptal eder. Onun nazarında böyle şeyler yoktur. Bütün meşhûdât ve mahsûsâtımız, gelici geçici ve binaenaleyh seriü'z-zevâl bir takım intibaâttan ibarettir. Sanatta en büyük kaide o intibaât-ı âtiyeyi

¹ Rıza Tevfik, *Ömer Hayyam ve Rübâileri* (İstanbul 1945) adlı eserinde bu parçayı şöyle tercüme etmiştir: “O saray ki göklere göğüs geriyordu ve onun eşğine padişahlar yüz sürüyordu; birgün gördük ki o sarayın burcunun üstüne bir kumru konmuş: Ku.. ku! Ku.. ku! diyordu.”

kavrayıp tasvir ve arz edebilmektir. Binaenaleyh hüner -her dem taze ve zinde olan- tabiatın bu “gamze”lerini, bu “cilve”lerini, hülâsa ânât-ı hayatını (les nuances, les moments de la vie) görebilmek ve resmedebilmektir.

Onun için empresyonizm, ziya, gölge ve elvân cilvelerini pek güzel bir şekilde tasvire muvaffak oluyor. Şiirde dahi acîb ve aynı zamanda pek güzel teşbihlerle o intibaâta ve ânât-ı hayata suret verebilir. Bazı mevzular için bu tarzı tercih ederim. Ziya ve renk cilvelerinden hazzederim. “Şâm-ı Garibân” ünvanıyla ve parmak hesabıyla yazmış olduğum manzume edebiyatımızda bu tarzın -iyi kötü- en sâdık nümunesidir. En güzel bir şiirdir demek istemiyorum. Bilakis!

Klasizmi en sonraya bıraktım; çünkü -garip bir şey söyleyeceğim, tamamen dinlemeden derhal gülmeyiniz!- klasizmi ben -tamam mânâsıyla- bir meslek addetmiyorum bile! Hele bir mezhep hiç değildir!.. Bir eser-i sanatı klasik tavsifine lâıyk görebilmek için onda iki haslet-i esâsiye görebilmelidir. Kemâl-i suret (perfection de la forme) ve (magnificence du style) yani âlâ bir üslup!.. Şekl-i tasavvur ve üslub-ı edâda kemâl filhakika klasizmin ruhu ve sıfat-ı mümtâzesidir.

Lâkin hünerverlikte bu muvaffakiyet büyük dahilerin hemen cümlesinde görülüyor. Estetikte mezhebi ne olursa olsun!.. İnsanların kemâl-i hüsn (perfection de la beauté) hakkında az çok müphem olan ideallerine dâhi sanatkârlar -her vech ile mükemmel olan- âsâr-ı müstesnalarıyla suret verebildikleri için ve bu kabiliyette hünerverler asırda bir kere nâdiren zuhûr edebildikleri için onların âsârı muâsırâne ve ahlâfa meşk-i taklit oluyor. Onlardan daha mükemmel bir eser-i sanat vücuda getiren olmadıkça, daha güzel bir şey yapılamayacağına da -yavaş yavaş- bir kanaat-ı kat’iye hâsıl oluyor. Büyükleri sıdk ile taklitten başka bir gaye takip edemeyen batıl bir terbiye-i sanatperverâne (éducation artistique) nin tesir-i dâimisi sayesinde o kanaat gittikçe teyyüd ve teşeyyüd ederek âdeta vicdanlara hâkim bir itikad-ı câzim şeklini alıyor, ve dahası umumen müselleme ve tesiri asırlar müddet mahsûs olan o üstadlar namına, sanat âleminde âdeta “salâhiyet-i hükûmet” gibi şahsiyet ve hürriyet-i hünerverâneyi takyid ve bazı kavâid ve akâid-i muhkemeyi nüfuzu ile te’yid (sanctionner) edebilecek bir kuvvet-i hâkime teessüs ediyor. İşte klasizm budur. Bu fena mânâsıyla, yani kudret-i ibda ile mümtaz olarak yaratılmış bulunan müstesna şahsiyetlerin ahrârâne ve tabii bir surette tekâmülüne mâni ve hiç olmazsa mezâhim bir kuvvet-i müstebide olması

haysiyetiyle ona Académisme dahi derler. Sanatta istibdâdın şekli budur.

Dikkat buyrulursa anlaşılır ki natüralizmle klasizm için usulde (méthode) prensip aynı şeydir: “Taklid”dir!

Şu fark ile ki natüralist tabiatı meşk ittihaz eder. Klasizm eâzım-ı eslâfın ve dâhi üstadların eserlerini meşk olarak tavsiye eder.

Mâmâfih benim mezhebime göre tabiata karşı göz yumup ihmalkâr davranmak ne kadar büyük bir günah ise, dâhi üstadların âsâr-ı muhalledesini dikkatle tetebbu etmemek o kadar büyük bir hatâdır. Sanat pek müstesna birkaç şahsiyet-i mümtâzenin eser-i nazar ve mahsül-i hassasiyetidir. Tamamen şahsi bir cilve-i mâneviyettir. Öyle olunca büyüklüğü hiçbir vakit ve hiçbir sebeple ihmal edemeyiz. Mutlaka onları taklid için değil, onların mâneviyet-i fevkalâdeleriyle istînas peyda edip ruhlarını anlamak ve bu samimiyet-i ülfetten feyz alabilmek için tetebbua mecburuz. Çünkü -sanatın muvaffakiyet-i tebliğ ve eda itibariyle gayesini teşkil eden- kemâl-i suret ve üslubu, ahsen-i takvim üzere ancak onların eserinde cilve-ger olarak görebiliriz. Bu suretle hareket edersek bir kudret-i müstebideye boyun eğmiş olmayız.

Fakat yine tekrar edeyim. Bu suretle ve bu mânâda telakki olunan klasizm bir meslek değil, -dediğim gibi- her sanatkâr için ve her sanat için bir gayedir. O sanatkârın estetikte mezhebi ve itikadı her ne olabilirse olsun!.. İyi ve mükemmel bir eserin şartı budur.*

İşte efendim bu bâbda uzun sözün kısası budur. Eğer bana “bunlar hakkında düşündükleriniz nedir?” diye fena bir sual sormaya idiniz, yirmi cümle ile iş biterdi. Kabahat bende, yalnız bende değil!.. Bundan sonraki suallerinize nisbeten gayet kısa cevaplar verebileceğim.

İkinci sualinize cevabım: Arap'tan pek az şair tanırım; en çok okuduğum Arapça âsâr-ı felsefiyata ve tasavvufa müteallik şeylerdir. Muâsır Arap şairlerinden bazı şeyler gördüm. -Doğrusunu söyleyeyim- hiç hoşuma gitmedi. Pek kuru, pek yâbis şeyler! Sade belâgat ve fesahat ile şiir olmaz. Fakat Muallâkat şairlerinin haşîn, kuru, âteşîn, yiğit şiirlerini pek severim. Koca herifler tam şövalyedirler. Öyle bizim bazı sünepe nâzımlarımızın yaptığı gibi kahramanlar ağzından fahriyeler

* Bugün âlemdede fâiz ve hüküm-fermâ olan şekli medeniyet, Yunan-ı kadîmden intikal etmiş ve o şekil üzere tekâmül etmekte bulunmuş olduğu için “klasikler” deyince esâtize-i Yunan murad olunur. Klasizm de onlara daima müteveccih bulunmak ve az çok merbul kalmak demek olur. Felsefede dahi tabirin mânâ-yı istilâhisi budur.

tertib etmek hevesiyle kahve ve meyhane peykelerinde kötü kötü şiirler söylememişlerdir. Ancak yaptıklarını söylemişler ve söylediklerini de yapmışlardır. Sözlerinin eridirler. Onların edâ-yı beyânında öyle vahşi fakat pek necîb ve fitrî bir aristokrasi var ki beğenmemek mümkün değildir. Hele bugünkü demokrasimizin bayağı ilhamâtına karşı!.. Sonra koca Ebü'l-a'lâ el-Maarrî'yi tanırım ve o adama hayret ederim. İbn Fâriz'in yalnız meşhur "Tâiyye"sini bin belâ ile okuyabildim, fakat anladım. Şeyh Sâlih Ebü'l-bekâ Muhammed el-Endülüsî nâmında bir şairin Endülüs inkırâzı esnasında yazmış olduğu meşhur kasideyi gördüm ve çok beğendim. Bu büyük adam pek ulvî bir hiss-i hamiyet sahibidir. Ancak bu eserin ben de tesirini duydum ve hakkında konferans verdim o kadar!

Fakat Acem'den, Türk'ten, Frenk'ten tanıdığım büyük-küçük şairler pek çoktur. Âşık Ömer'den Shakespeare'e kadar birçok kişilerle samimi ülfetim vardır ve bu mazhariyetimden dolayı bahtiyarım; tabî bunların her sözüne vâkıf değilim. Lâkin ruhlarını tanırım. Bana o lâzım! Acem'den Firdevsî, Sâdî, Hâfız, Hayyam, Mahmud-ı Şebüsterî, Mevlâna, Attar, Kâânî, Câmî ve daha bir çok büyük şairler tanır, hepsini de severim. Sevmemek mümkün müdür sorarım? Lakin Hayyam, ruh-ı aryâniyi (l'espirit Arien) olanca safvet ve asaletiyle temsil ve muhafaza ettiği için onu çok severim. Klasikleri, Hugo, Lamartine, Musset gibi romantikleri, Verlaine, Samain gibi müteahhirinden bir-iki kişinin bazı şiirlerini okudum ve bazılarından pek zevk aldım. İngilizlerden Shakespeare'in, Byron'un, Tennyson'un, Long Fellow'nun, Vüzuruv'nun ve daha bir-iki kişinin bir kısım eşâr ve âsârını gördüm, şüphesiz çok beğendim. Lakin benim okuduğum parçalar, en müntehâb ve en güzel şeyler olmak üzere bana tavsiye olunan eserlerdir ki min-haysi'l-mecmu' maddeten çok yer tutmaz; faraza Shakespeare'in yalnız üç piyesini, Hugo'nun üç-dört eserini okumuşumdur. Bizim Hâmid'imizin bile henüz bil-cümle âsârını okuyamadım. Türklerden ve eski klasik şuarâmızdan başlıcalarını iyi anlamışım, Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nedim, Şeyh Galib gibi! Sonra Kaygusuz, Yunus Emre gibi bir sürü sûfi Türk şairleri ile bir sürü âşıklar bilirim ve onları pek severim. Fakat bunların da her eserini değil, ruhunu tanırım. Şu itibarla itiraf edebilirim ki ancak bir kısm-ı cüz'isini arz ettiğim silsile-i esâmiye nisbetle okumuş olduğum eşâr ve âsâr pek azdır.

Tesir altında kalmak bahsine gelince: Bu tetebbuatın cümlesi benim mânen ve hissien kemâlime hizmet etmiştir; bundan dolayı pek bahtiyarım; fakat eser yazmak için kimseyi rehber ittihaz etmedim. Zaten şiir nâmına yazmış olduğum nedir? Gerek vezn-i aruz ile olsun, gerek vezn-i millî ile olsun bir düzine manzume değil mi?.. Onlar o kadar benim kendi malımdır ki kimse benimseyemez, hattâ tamamiyle taklid edemez. Yalnız gençlikte yazmış olduğum iki mevzun manzumede Hâmid'ten –o da bilmeyerek- biraz müteessir olmuş bulunduğumu bugün zannediyorum. Hâmid'i, Fikret'i, Cenab'ı ben de severim, fakat herkes gibi değil!.. Eskilerden Fuzûlî'yi, Nedim'i, Galib'i severim. Namık Kemal'i, Antere gibi şövalye bir şair zannettiğim için ona başka türlü bir muhabbetim var.

Üçüncü sorunun cevabı: Gazeteler bence hep birdir, “..lâ-nüferriku beyne ahadin..”^{*} Fakat benim tuhaf bir âdetim vardır. Bütün halkla aynı tabiatta bulunmakla beraber müstesna faziletler uğrunda dava güdenlere fena halde kızdığım ve sinirlendiğim için en ziyade adem-i teveccühe mazhar olmuş gazetelere yazmaktan pek hoşlanırım. Kable'l-meşrutiyet bil-iltizâm *Mâlûmat*'a yazdığımı sebep budur. Bugün de *Peyam*'a yazıyorum. Nasıl ki daha dün *İlerî*'ye ve *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*'na sürekli yazılar yazmıştım ve Celâl Nuri Bey pek düşkün olduğu için yazmıştım. Siz yazdıklarına bakınız. Bence gazeteler yalnız üstüne yazı yazılacak kâğıt parçalarıdır. Ömrümde bir kere nâm-ı müstear kullanmadım. Maske kullanmadım zaten.

Dört: Eserlerimde yürüdüğüm gayemi? Ne demek istediğinizi anlamıyorum!.. Gaye meselesinde Aristo'nun fikrini doğru, yani mizacıma muvafık görüyorum. Bu feylesofa göre hayatta gaye “kemâl”dir. İnsan meftûr olduğu kabiliyâtı (capacités) a‘mâl (élaborer) ve ikmâl etmelidir; ben de öteden beri bu fikirdeyim. Faaliyet bende bir mecburiyet-i gariziyedir; çalışmakla kabiliyât-ı fitriyemi arttırıyorum ve iyilik hissediyorum. Nitekim yirmi beş sene mütemadiyen jimnastik yaptım ve kabiliyât-ı cismâniyemi de ihmal etmedim. Binaenaleyh -ayıptır ama namuslu bir adam olarak doğru söylüyorum- mânevî, maddî faaliyetimde kimseye hizmet etmek üzere bir niyet-i mütekaddime yoktur. Olsa bile o da faaliyet-i cibilliyemin mahsulüdür; varlığımın o tek mebdei ve sebebi değildir.

* “...hiç birisinin arasını ayırd etmeyiz...” (Bakara, 285)

Tamamiyetini, bütün kuva-i fitriye ve melekât-ı zihniyemin âhengini muhafaza etmek suretiyle dâima işletmek en büyük zevktir. Şahsiyetin kemâli bununla kabil olabilir. Bende bu meyil pek kuvvetlidir, fitridir. Felsefeye, ilme, siyasiyâta, güreşmeye, didişmeye beni sevk eden hep bu kuvvettir. Başka gaye yok!.. Eğer bu sebeple vücuda gelen âsârımdan istifade edenler olursa bahtiyarım, olmazsa bedbaht değilim. Ara sıra da söylediğim şiirlerdeki gaye de boşlukta yalnız kaldığımı unutmak ve kendimi avutmak için kendi aks-ı sadamı dinlemek ihtiyacıdır. Arz-ı marifet, ibrâz-ı hüner için değildir.

Beş: Bizim Türk şairlerinden (yani parmak hesabıyla Türkçe yazanlardan gibi anlıyorum!) âşıklardan meşhur Ömer, Dertli, Bayburtlu Zihnî, Bursalı Sürurî (yani Baba Dikran); suffiyeden Yunus Emre, Kaygusuz, Fezmî Baba ve daha böyle bir-iki kişi.

Altı: Eserlerim içinde aruz ile yazılmış olanlardan “Gelibolu”, “Muammâ-yı Aşk”, “Serâb-ı Ömrüm”; parmak hesabıyla yazılmış olanlardan “Fikret İçin”, “Felâket Bağını” diye başlayan ilk yazdığım “Divan”, “Hezeyân-ı Aşk”, “Gözlerin”, “Edirne İçin” yazdığım divan. Bu divanları başkası bana okursa ve istediğim gibi okursa daha çok sevdiğimi hissediyorum. Fakat anlayamadım nedendir?!

İşte efendim bütün mecmuanızı dolduracak bir sürü laf!.. Bunların hepsini sepete atabilirsiniz. Yalnız şu sözümü atmayınız, çok mühimdir; en büyük dâhilerin itikadını teşkil eden düstûr-ı müşterek budur:

“Sanat, mahiyeti itibariyle ancak subjektif olabilir. İbda’ ile ibrâz-ı şahsiyete başka yolda imkân yoktur. Dünyanın en büyük dâhilerinden olan Michelangelo o düsturu şairâne bir tarzda edâ etmiştir:

In pietr od in candido foglio

Que nullaaha dentro, et ewi cio ch'io voglio!

Mânası: “Bu taşta veyahut saf ve lekesiz olan şu kâğıtta benim istediğimden başka bir şey yoktur.”

Yani: “Gerek bir mermer olsun, gerek kâğıt olsun, onu heykel şekline koyan ve ona bir eser-i sanat olmak üzere kıymet ve ehemmiyet veren benim irâdetimdir. O heykel veyahut o şiir, benim fikrime, hissime suret vererek benim benliğimi temsil ediyor. Yoksa hadd-i zâtında taş taştır, kâğıt da kâğıttır. Başka bir haysiyeti, kıymeti ve mânâsı yoktur.” Demek istiyor ki sanat bahsinde son söz budur ve bu da subjektivizmin hükmüdür.

Yalnız bunu zabtediniz, yeter efendim.

“AN IMPORTANT SURVEY PUBLISHED IN *SERVET-İ FÜNUN* REVIEW: “TAHKİKAT-İ EDEBİYE SÜTUNLARI”

Abstract

Informative surveys and interviews are extremely important sources to get some information about literal writers. “Diyorlar ki (1918)”, an interview prepared by Ruşen Eşref, was the first and one of the most important examples of this kind of sources for the Turkish literature. This study drew a lot of attention and a year after this a survey, “Tahkikat-ı Edebiye Sütunları”, was published in “Servet-i Fünun” review. It was also one of the first contemporary surveys of modern Turkish literature. The purpose of this survey was to provide information about contemporary authors for the future. In this survey there were some questions asked such as: What do you think about literature movements? Which historians in the literal movement would you prefer? Who is your favorite author and which author impresses you most? Have you ever used a nickname? etc. The most popular seventeen authors of that period (Abdülhak Hamid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Sami Paşazade Sezai, Faik Ali, Hüseyin Cahid, Mehmed Akif, Ahmed Reşid, Kemal Paşazade Said, Said Paşa, Hüseyin Suad, Halide Edib, Yusuf Akçura, Ali Ekrem, Ali Kami, Ahmed Hikmet, Rıza Tevfik) answered the questionnaire. Here, for the first time, this survey is transcribed to Latin alphabet and published.

Keywords

Modern Turkish Literature, poll, Servet-i Fünun.